۱۴۵-۱۶۳

رابطهٔ میان حضور والدین در فضای مجازی و پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان: نقش میانجی الگوهای ارتباطی خانواده

◈ زهرا جعفری رمشتی[۱] ◈ دکتر عابدین دارابی عمارتی[۲*] ◈ دکتر سوزان عارضی[۲] ◈ دکتر شهریار میرزایی[۳]

چکیده: هدف این پژوهش بررسی رابطهٔ میان حضور والدین در فضای مجازی و پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان با نقش میانجی الگوهای ارتباطی خانواده بوده است. برای دستیابی به اهداف پژوهش از رویکرد کمی و روش پیمایشی استفاده شده است. جامعهٔ پژوهش شامل همهٔ دانش‌آموزان دختر دوره متوسطهٔ اول شهر سنندج بود که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای یک مدرسه انتخاب شد و تعداد ۱۵۷ نفر پرسشنامه‌ها را پاسخ دادند. ابزار پژوهش، سه پرسشنامهٔ حضور در فضای مجازی کیم و همکاران (۲۰۱۶)، هویت تحصیلی تایت (۲۰۰۸) و الگوی ارتباطی خانوادهٔ ریچی و فیتزپاتریک (۱۹۹۰) بود. داده‌های گردآوری شده با استفاده از آزمون‌های آماری مناسب و نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شدند. نتایج نشان داد که حضور والدین در فضای مجازی بر پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر معنادار دارد و همچنین الگوی ارتباطی خانواده علاوه بر اثر مستقیم بر پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان، نقش واسطه‌ای معنادار در رابطهٔ میان حضور والدین در فضای مجازی و پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان دارد. حضور مثبت والدین در فضای مجازی سبب آرامش روانی، اجتماعی و سازگاری در فضای تحصیلی می‌شود. به‌طورکلی، حضور والدین در فضای مجازی می‌تواند به‌طور قابل توجهی بر هویت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر بگذارد. این تأثیرات به شدت به شیوهٔ استفاده والدین از این فضا بستگی دارد. لازم است که والدین هوشمندانه و با آگاهی از چالش‌ها و فرصت‌های فضای مجازی، به تعامل با فرزندان خود بپردازند و حمایت‌های لازم را برای رشد تحصیلی آنها فراهم آورند.

کلید واژگان: فضای مجازی، هویت تحصیلی، الگوهای ارتباطی، خانواده، والدین

◉ تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۹ ◉ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۶/۹

این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسندهٔ اول است.

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
۲. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول). **E-mail:** a.darabi@pnu.ac.ir
۲. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
۳. استادیار، گروه آمار، دانشکده علوم پایه، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

با توجه به گسترش روزافزون استفاده از رسانه‌های دیجیتال در جامعهٔ عمیقاً رسانه‌ای شده امروز، فرزندان بیش از پیش در معرض محتوای گوناگون قرار دارند. این مسئله نیاز به هدایت‌گری والدین را بیشتر می‌کند. میانجی‌گری والدین را می‌توان به منزلهٔ یک عمل رسانه‌ای پویا و فرایندی در نظر گرفت که در زندگی روزمرهٔ خانوادگی ادغام شده است (مولر[1] و پوتزل[2]، ۲۰۲۴). فضای مجازی می‌تواند به‌منزلهٔ یک منبع آموزشی و اطلاعاتی مفید عمل کند، اما می‌تواند منجر به خطراتی مانند آزار برخط[3]، دسترسی به محتوای نامناسب و اعتیاد به اینترنت شود. والدین با هدایت صحیح می‌توانند فرزندان را از خطرات احتمالی محافظت کنند، روابط اجتماعی و عاطفی فرزندان را بهبود ببخشند، در مورد حریم خصوصی، اهمیت اطلاعات شخصی و نحوهٔ حفاظت از آن آگاهی‌سازی کنند و به آنها کمک کنند از مزایای فضای مجازی بهره‌برداری کنند. استفادهٔ نادرست از فضای مجازی می‌تواند به مشکلات روانی مانند اضطراب، افسردگی و احساس تنهایی منجر شود. والدین باید در این زمینه فعال باشند و به فرزندان کمک کنند تا از این مشکلات جلوگیری کنند. والدین ممکن است در برقراری ارتباط مؤثر با فرزندان خود در مورد تجربیات برخطشان با چالش‌هایی مواجه شوند. این مسئله می‌تواند به عدم اعتماد و فاصلهٔ میان والدین و فرزندان منجر شود (مک‌دانیل[4] و رادسکی[5]، ۲۰۱۸). هدایت‌گری والدین در فضای مجازی نه‌تنها به حفاظت از فرزندان کمک می‌کند، بلکه به رشد و پیشرفت آنها نیز کمک می‌کند. با توجه به چالش‌ها و خطرات موجود، ضروری است که والدین به‌طور فعال در این فرایند مشارکت کنند و آموزش‌های لازم را به فرزندان خود ارائه دهند. بنابراین هدایت‌گری والدین در فضای مجازی، موضوعی مهم و حیاتی است که می‌تواند تأثیر زیادی روی رفتار و نگرش فرزندان داشته باشد.

آنچه امروز با آن مواجه هستیم، درک محدود والدین از فضای مجازی و بحران میانجی‌گری آنهاست (تقی‌زادگان، ۱۴۰۲). کنترل درک‌شدهٔ بالاتر بر خطرات برخط، با افزایش مشارکت والدین در میانجی‌گری فعالیت‌های برخط کودکان ارتباط دارد (هلسپر[6] و همکاران، ۲۰۲۴). خانواده‌ها به عنوان یک محیط حیاتی عمل می‌کنند که کودکان را از تهدیدات برخط محافظت می‌کنند (کازوبوفسکا[7]، ۲۰۲۳). همکاری والدین و فرزندان و درگیر کردن فرزندان در بحث‌های مربوط به امنیت سایبری درک مشترکی را پرورش می‌دهد و سبب افزایش سواد دیجیتال کودکان می‌شود (کوایم[8]، ۲۰۲۳). چالش‌های

1. Müller
2. Potzel
3. Online
4. McDaniel
5. Radesky
6. Helsper
7. Kazubowska
8. Quayyum

خانوادگی، بر هویت فرزندان تأثیر قابل توجهی دارد (شی[1] و کو[2]، ۲۰۲۳). چالش‌های خانوادگی، ازجمله انتظارات والدین و کلیشه‌های جنسیتی، می‌توانند توسعه هویت را پیچیده کنند، به‌ویژه در نوجوانانی که با بحران هویت جنسیتی مواجه هستند (ژو[3]، ۲۰۲۴).

ثبات هویت تحصیلی میان دانش‌آموزان به‌طور قابل‌توجهی تحت‌تأثیر حضور والدین در فضای مجازی است. دانش‌آموزان، هویت تحصیلی خود را براساس تأثیرات مختلف، از جمله پویایی خانواده، تعامل با همسالان و زمینه‌های آموزشی می‌سازند و تثبیت می‌کنند (نگرو ـ سوبتیریکا[4]، ۲۰۲۴). مشارکت فعال و مثبت والدین در فعالیت‌های آموزشی برخط سبب تاب‌آوری تحصیلی و وضوح در شکل‌گیری هویت می‌شود. برعکس، فقدان تعامل می‌تواند منجر به سردرگمی و آسیب‌پذیری دانش‌آموزان در مسیر تحصیلی شود. بنابراین، تقویت میانجی‌گری والدین و مشارکت در محیط‌های یادگیری برخط برای پرورش هویت تحصیلی پایدار در نوجوانان ضروری است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که حمایت والدین، از جمله نظارت برخط بر فعالیت‌های تحصیلی، دستیابی به هویت را در میان نوجوانان تشویق می‌کند (سارتر[5] و یونس[6]، ۲۰۰۲). چنین مشارکتی به‌والدین امکان می‌دهد که به کودکان کمک کنند تا اهداف تحصیلی قابل‌دستیابی را تعیین کنند و در نتیجه خودکارآمدی بالاتر و هویت تحصیلی واضح‌تری داشته باشند (عمران[7] و همکاران، ۲۰۲۳). علاوه‌براین، والدینی که با هماهنگ کردن محیط‌های مطالعهٔ برخط یا حمایت عاطفی از چالش‌های تحصیلی، درگیر آموزش فرزندان خود می‌شوند، می‌توانند انعطاف‌پذیری تحصیلی فرزندشان را به میزان قابل‌توجهی افزایش دهند (شنگیائو[8] و همکاران، ۲۰۲۴). بنابراین، حضور والدین در فضای مجازی نه تنها ابزاری برای ارتباط و تعامل با فرزندان است، بلکه فرصتی برای بهبود و تقویت هویت تحصیلی آنها محسوب می‌شود. فعالیت‌های برخط مشترک، می‌تواند بستری مناسب برای تقویت روابط میان والدین و فرزندان فراهم کند و در عین حال به یادگیری و سرگرمی آنها کمک نماید. والدین با حضور در فضای مجازی می‌توانند رفتار برخط مسئولانهٔ فرزندان خود را پرورش دهند و در نتیجه اعتماد و ثبات فرزندشان را در هویت تحصیلی خود افزایش دهند. زمانی که دانش‌آموزان احساس می‌کنند در تلاش‌های برخط و آموزشی خود مورد حمایت قرار می‌گیرند، به احتمال زیاد هویت تحصیلی پایدار و مثبتی ایجاد می‌کنند.

1. Shi
2. Ko
3. Zhu
4. Negru-Subtirica
5. Sartor
6. Youniss
7. Imran
8. Shengyao

مشهورترین نظریه درباره حضور والدین در فضای مجازی، نظریهٔ «حضور والدین دیجیتال[1]» است. این نظریه، به بررسی نقش و تأثیر والدین بر رفتار و فعالیت‌های فرزندانشان در فضای مجازی می‌پردازد. از جمله نکات کلیدی این نظریه می‌توان به چند مورد اشاره کرد:

۱. آگاهی و آموزش: والدین باید از خطرات و فرصت‌های فضای مجازی آگاه باشند و خود را آموزش دهند تا بتوانند به فرزندانشان کمک کنند.
۲. نظارت و کنترل: والدین باید به‌طور مناسب بر فعالیت‌های برخط فرزندان خود نظارت داشته باشند، بدون اینکه حریم خصوصی آنها را نقض کنند.
۳. گفت‌وگو و ارتباط: ایجاد ارتباط مؤثر و باز با فرزندان دربارهٔ استفاده از فضای مجازی و خطرات آن، از اهمیت بالایی برخوردار است.
۴. مدل‌سازی رفتار: والدین باید خود به عنوان الگوهای مثبت رفتار برخط عمل کنند، زیرا فرزندان به شدت تحت‌تأثیر رفتار والدین قرار دارند. این نظریه به والدین کمک می‌کند تا بتوانند به شکل مؤثرتری در فضای مجازی حضور داشته باشند و از تأثیرات مثبت و منفی آن بر فرزندان خود آگاه شوند (لیوینگستن[2] و هلسپر، ۲۰۰۸).

فدوی و دهقانی (۲۰۲۱) معتقدند تغییراتی که در فضای مجازی رخ داده است، بسیاری از کارکردهای خانواده به‌ویژه ارتباطات میان والدین و فرزندان را دچار اختلال کرده است. حضور و عدم حضور والدین در فضای مجازی تأثیر چشم‌گیری در چگونگی انتقال سنت‌ها، فرهنگ‌ها و ارزش‌ها دارد (مستخدمین حسینی و همکاران، ۱۴۰۱). فناوری‌های نوین، مسیر تازه‌ای را برای زندگی، آموزش، ارتباطات و سایر ابعاد زندگی دانش‌آموزان فراهم کرده است؛ نسبت والدین با این موضوع باید به دقت مورد بررسی قرار گیرد (لطفی خاچکی، ۱۴۰۳). در عصر رسانه، نقش خانواده‌ها در قبال فرزندانشان تغییر کرده است و نیازمند آموزش در به‌کارگیری راهبردها و برنامه‌های مداخله‌ای مؤثر است (نصیری، ۱۴۰۲). به‌دلیل تازه‌بودن فضای مجازی و ویژگی‌های خاص این پدیده، بسیاری از والدین فرصت، امکان و یا توان کافی برای شناخت دقیق این فضا و کاربردهای آن را به‌دست نیاورده‌اند و عدم آشنایی مناسب آن‌ها با این فضا صدمات جبران‌ناپذیری به فرزندان آن‌ها به‌ویژه در زمینهٔ تحصیلی وارد می‌کند (وثوقی اصل و همکاران، ۱۴۰۱). با وجود اینکه حضور والدین در فضای مجازی سبب افزایش آگاهی آنان نسبت به فرزندانشان می‌شود، اما آسیب‌هایی هم به‌دنبال دارد. استفادهٔ بی‌رویه مادران و حضور فعال آنها در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مانند اینستاگرام، تلگرام، واتس‌اپ و ... باعث بروز مشکلات رفتاری فرزندان آنها می‌شود (فرج‌دنیوی، ۱۴۰۰). برای کاهش نرخ مطالعه و افت تحصیلی دانش‌آموزان، بالا بردن سواد رسانه‌ای و همراهی والدین و الگوسازی مشارکت آنها در استفاده از فضای مجازی ضروری است (ناطقی و سجادی، ۱۴۰۰).

1. Digital Parenting
2. Livingstone

والدین نقش مهمی در شکل‌گیری هویت آموزشی کودک از طریق حمایت، ارزش‌ها و انتظارات مرتبط با یادگیری و موفقیت ایفا می‌کنند (کوپتیاوا[1]، ۲۰۲۴). موضوع سواد رسانه‌ای والدین و تأثیر آن بر هویت تحصیلی فرزندان، نحوهٔ درک و تعامل والدین با رسانه‌ها را شامل می‌شود که در نهایت بر تجارب یادگیری و هویت فرزندانشان درحکم یادگیرنده تأثیر می‌گذارد (کانگ[2] و کیم[3]، ۲۰۲۳). نقش والدین فراتر از تنظیم صِرف مصرف محتواست، بلکه شامل استراتژی‌های میانجی‌گری فعال است که می‌تواند یادگیری کودکان را از طریق رسانه‌ها افزایش دهد. به‌عنوان مثال، نشان داده شده است که استفاده مشترک از برنامه‌های آموزشی تأثیری مثبت بر نتایج یادگیری کودکان دارد، به این معنی که وقتی والدین در کنار فرزندان خود با فناوری آموزشی درگیر می‌شوند، یادگیری را تقویت می‌کند و هویت‌های مثبت را به عنوان یادگیرنده شکل می‌دهد (گریفیث[4] و همکاران، ۲۰۲۲).

الگوهای ارتباطی خانواده، نقشی مهم در تأثیر حضور والدین در فضای مجازی روی پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان ایفا می‌کنند. منظور از الگوهای ارتباطی که به‌طور مطلوب در یک خانواده رخ می‌دهد این است که اعضای خانواده چگونه با یکدیگر تعامل دارند و تا چه اندازه به هم وابسته هستند (صفی‌پور، ۱۳۹۷). همان‌طورکه پیش‌تر اشاره شد، الگوهای ارتباطی خانواده می‌تواند به‌عنوان میانجی در رابطهٔ میان حضور والدین در فضای مجازی و پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان عمل کنند و پدر و مادر می‌توانند ایفاگر مهم‌ترین نقش برای داشتن آرامش روانی، اجتماعی، جسمی و حتی سازگاری در فضای تحصیلی باشند.

در پژوهش‌های همتی و همکاران (۱۴۰۳)، علیشاهی و همکاران (۱۴۰۳)، داودآبادی (۱۴۰۳)، کوکبی شیشوان (۱۴۰۲)، مختاری و مختاری (۱۴۰۲) و شفیعی بفرویی (۱۴۰۲) نقش خانواده و فضای مجازی در تربیت و هویت تحصیلی دانش‌آموزان مطالعه و تأیید شده است. نظری و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی تأیید کردند که هویت تحصیلی دانش‌آموزان تحت‌تأثیر الگوهای ارتباطی خانواده است. سعیدی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی نشان دادند که الگوهای ارتباطی خانواده تأثیر مثبت و معناداری بر میزان هویت تحصیلی دانش‌آموزان دارد. اکبری بورنگ و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی دریافتند که تعاملات مجازی والدین و معلمان در زمینهٔ درسی و غیر درسی دانش‌آموزان نسبت به سالیان گذشته افزایش داشته است. این قضیه، هویت تحصیلی پایدار دانش‌آموزان را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد.

بادامیان و همکاران (۱۴۰۳)، در پژوهشی مدل علی درگیری تحصیلی دانش‌آموزان در بستر فضای مجازی را بر مبنای دیدگاه‌های فراهیجانی والدین، الگوهای ارتباطی خانواده و هیجانات تحصیلی تدوین کردند. رفیعی‌فرد و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی نشان دادند الگوهای ارتباطی خانواده با

1. Koptyaeva
2. Kang
3. Kim
4. Griffith

هویت تحصیلی و هیجان‌های تحصیلی ارتباط دارد. برقی و همکاران (۱۴۰۱) به بررسی تأثیر اینترنت و شبکه‌های فضـای مجـازی بر هویت فردی ـ اجتماعی دانش‌آموزان مدارس دورهٔ متـوسطه اول و دوم پرداختند و به این نتیجه رسیدند که فضای مجازی بر باورها، انتخاب نوع و مدل لباس و الگوی روابط خانوادگی مؤثر هستند. فرج دنیوی (۱۴۰۰)، در پژوهش خود به این نتیجه رسید که استفادهٔ آسیب‌زای مادران از فضای مجازی، برای کودکان مشکلات رفتاری به‌وجود می‌آورد و باید توجهی ویژه به تأثیرات این فضا در تعاملات خانوادگی شود. برقی و مستانه (۱۳۹۶)، در پژوهشی توصیفی ـ تحلیلی بیان کردند که حضور والدین در فضای مجازی با اینکه می‌تواند سبب سرعت‌بخشی و آسان‌سازی ارتباطات اعضای خانواده در امور روزمره شود اما موجب سردی روابط میان والدین و فرزندان شده است. والدین و فرزندان ساعت‌های طولانی در کنار یکدیگر می‌نشینند، بدون آنکه با هم حرف بزنند. این کاهش ارتباط والدین با فرزندان، آسیب‌های اخلاقی و شخصیتی جبران‌ناپذیر از جمله در حوزهٔ تحصیلی دارد.

نگرو ـ سوبتیریکا (۲۰۲۴)، در پژوهش خود بیـان می‌کـند که حـضور والـدین در فضـای مجازی بر ثبات هویت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیری بسزا دارد. این تأثیر چندوجهی است که با عوامل حمایتی و بالقوه مضر مشخص می‌شود. سابو[1] و همکاران (۲۰۲۴)، در پژوهشی با عنوان «مرور سیستماتیک ادبیات در مورد مشارکت والدین در آموزش دیجیتال» دریافتند که والدین به‌عنوان واسطه‌ها، می‌توانند به گروه‌هایی تقسیم شوند. گروه اول والدینی که از عواقب ابزارهای دیجیتال می‌ترسند و با شکاف‌های دانشی مواجه هستند و گروه دوم، والدینی که به فضای مجازی آگاه هستند و حضور فعال در فضای مجازی دارند. تلفیق این دو گروه به هویت آموزشی فرزندان کمک می‌کند. نابابان[2] و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان «نقش مهم والدین در راهنمایی کودکان در عصر دیجیتال» به این نتیجه رسیدند که ارتباط باز و درک عمیق از فناوری، کلید ایجاد یک محیط امن و آموزشی است. وینست و لنگراند[3] (۲۰۲۲) به بررسی تأثیر فضای مجازی بر ساخت هویت پرداختند. آنها به این نتیجه رسیدند که تجارب عاطفی رسانه‌های اجتماعی در حوزهٔ آموزش و هویت تحصیلی نقش خاصی ایفا می‌کند. ریکر[4] و همکاران (۲۰۲۱)، در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که عدم دخالت و حضور والدین در فضای مجازی ممکن است منجر به بی‌ثباتی هویت شود. دانش‌آموزان بدون راهنمایی واضح ممکن است در مسیر تحصیلی خود دچار سردرگمی شوند که شکل‌گیری هویت تحصیلی آنها را پیچیده می‌کند. لیوینگستن و همکاران (۲۰۱۷)، در پژوهشی دریافتند که مهارت‌های دیجیتال والدین، آسیب‌پذیری فرزندان را ایمن نگه می‌دارد. عدم حضور والدین در فضای مجازی و نظارت ناکافی بر رفتارهای برخط ممکن است دانش‌آموزان را در معرض آزار و اذیت سایبری یا تأثیرات منفی همسالان قرار دهد، که می‌تواند اعتماد تحصیلی آنها را تضعیف کند و منجر به پریشانی روانی شود. این ناراحتی می‌تواند

1. Szabó
2. Nababan
3. Vincent & Lannegrand
4. Ricker

بر عملکرد تحصیلی آنها تأثیر بگذارد و چرخه‌ای مضر ایجاد کند که هویت تحصیلی را بی‌ثبات می‌کند. نوروزی همایون و الماسی (۲۰۲۱) در پژوهشی نشان دادند که میان الگوهای ارتباطی خانواده و سبک‌های فرزندپروری با عزت‌نفس نوجوانان دارای ناتوانی یادگیری رابطهٔ مستقیم و معناداری وجود دارد.

ادبیات نظری و تجربی پـژوهش نشـان داد که اکـثر مطالعات به‌صورت پراکنده متغیرهای مرتبط با فضای مجازی را بررسی کرده‌اند، به‌طور مثال آسیب‌های حضور دانش‌آموزان در فضای مجازی، نقش فضای مجازی در هویت‌یابی، سبک‌های فرزندپروری، الگوهای ارتباطی خانواده، نظارت والدین بر نحوهٔ استفاده فرزندان از فضای مجازی و آموزش برخط و چالش‌های مرتبط با آن. اما تاکنون پژوهشی انجام نشده است که به‌صورت منسجم میزان حضور والدین در فضای مجازی و تأثیر آن را در هویت تحصیلی دانش‌آموزان بسنجد. همچنین الگوهای ارتباطی حاکم بر خانواده‌ها که تنظیم‌کننده روابط والدین و فرزندان است، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین هدف این پژوهش بررسی رابطهٔ بین حضور والدین در فضای مجازی و پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان با نقش میانجی الگوهای ارتباطی خانواده است. برای پاسخ به این مسئله چهار فرضیه تدوین شده است:

۱. حضور والدین در فضای مجازی بر پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان اثر مستقیم دارد.
۲. حضور والدین در فضای مجازی بر الگوی ارتباطی خانواده اثر مستقیم دارد.
۳. الگوی ارتباطی خانواده بر پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان اثر مستقیم دارد.
۴. حضور والدین در فضای مجازی بر پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان با نقش واسطه‌ای الگوی ارتباطی خانواده اثر غیر مستقیم دارد.

روش‌شناسی پژوهش

روش این پژوهش از نظر راهبرد کمی و از نوع توصیفی-پیمایشی است. جامعهٔ آماری پژوهش شامل تمامی دانش‌آموزان دوره متوسطهٔ اول شهر سنندج بود که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای از یک مدرسه انتخاب شدند. از میان دانش‌آموزان مدرسه، فقط ۱۵۷ نفر پرسشنامه‌ها را پاسخ دادند. از این تعداد ۵۳ نفر (۳۳/۸ درصد) در پایهٔ هفتم، ۵۰ نفر (۳۱/۸ درصد) در پایهٔ هشتم و ۵۴ نفر (۳۴/۴ درصد) در پایهٔ نهم مشغول به تحصیل بودند. این جامعهٔ آماری به‌دلیل چالش‌های خانواده‌ها با فرزندان دختر و ویژگی‌های روانی و تحصیلی دختران این ردهٔ سنی انتخاب شد و برای گردآوری اطلاعات از سه پرسشنامه به شرح زیر استفاده شد:

۱. پرسشـــــنامهٔ حضور در فضای مجازی: این پرسشنامه، ساختهٔ کیم و همکاران در سال ۲۰۱۶ است و بدون مؤلفه و دارای ۸ سؤال بر اساس طیف ۵ درجه‌ای لیکرت است (از ۱ صرفاً مخالفم تا ۵ صرفاً موافقم). روایی و پایایی این پرسشنامه، در کشور کره بررسی شد و تاکنون در ایران مورد استفاده قرار نگرفته است. بنابراین در این پژوهش برای اولین بار روایی و پایایی آن محاسبه شده است. مقدار آلفای کرونباخ ۰/۹۲۸ و روایی همگرا ۰/۶۶۸ به‌دست آمد.

۲. **پرسشنامهٔ هویت تحصیلی:** این پرسشنامه ساخته مالکوم تایت[1] در سال ۲۰۰۸ است و بدون مؤلفه و دارای ۱۱ سؤال بر اساس طیف ۵ درجه‌ای لیکرت است (از ۱ کاملاً مخالفم تا ۵ کاملاً موافقم). روایی و پایایی این پرسشنامه در کشورهای اسکاندیناوی بررسی شد. در پژوهش رشیدی (۱۳۹۴)، روایی آن تأیید و پایایی آن به روش آلفای کرونباخ ۰/۹۶ به‌دست آمد.

۳. **پرسشنامهٔ الگوی ارتباطی خانواده:** این پرسشنامه را ریچی و فیتزپاتریک[2] (۱۹۹۰) طراحی کرده‌اند و نوعی پرسشنامهٔ خودسنجی است. این پرسشنامه درجهٔ موافقت یا عدم موافقت پاسخ‌دهنده را با ۲۶ گویه در مورد وضعیت ارتباطات خانواده، در دامنهٔ ۵ درجه‌ای مورد پرسش قرار می‌دهد. در ایران کوروش‌نیا و لطیفیان (۱۳۸۶)، روایی و پایایی پرسشنامه را بررسی و تأیید کرده‌اند.

باهدف تعیین روایی ابزارهای پژوهش، نخست پرسشنامه‌ها با اهداف کلی و اختصاصی به ۸ نفر از صاحب‌نظران و متخصصان و استاد راهنما به‌منظور اعمال‌نظر ارائه شد. پس از تعیین روایی، پایایی پرسشنامه‌ها به روش آلفای کرونباخ محاسبه شد. نتایج محاسبهٔ پایایی نشان داد ضریب آلفای کرونباخ متغیر حضور در فضای مجازی ۰/۸۱، پایداری هویت تحصیلی ۰/۹۶ و الگوی ارتباطی خانواده ۰/۷۶ است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از رویکرد مدل‌سازی معادلات ساختاری و نرم‌افزارهای SPSS 23 استفاده شده است.

یافته‌ها

جدول ۱. توصیف متغیرهای پژوهش با استفاده از شاخص‌های توصیفی

متغیر	شاخص			
	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی
حضور والدین در فضای مجازی	۲۲/۱۶	۷/۳۰۴	۰/۳۵۴	-۰/۱۸۰
پایداری هویت تحصیلی	۳۹/۶	۸/۰۵۲	-۰/۷۹۰	۱/۸۶۱
الگوی ارتباطی خانواده	۹۲/۵۶	۲۲/۳۸۶	-۰/۵۱۴	۰/۰۵۳

بر اساس مقدارهای ثبت شده در جدول شماره ۱: ۱) میانگین همهٔ متغیرهای پژوهش به‌جز حضور والدین در فضای مجازی در نمونهٔ آماری پژوهش، بالاتر از حد متوسط است. ۲) با توجه به مقدار شاخص انحراف معیار پراکندگی داده‌ها از شاخص میانگین در حد معمول یا به عبارتی متوسط برآورد می‌شود.

1. Tight
2. Ritchie & Fitzpatrick

۳) مقدار منفی شاخص کجی متغیرهای پایداری هویت تحصیلی و الگوی ارتباطی خانواده بیانگر تمایل نمره‌های متغیرهای پژوهش به سمت مقادیر بالاتر از میانگین و مقدار مثبت شاخص کجی متغیر حضور والدین در فضای مجازی، بیانگر تمایل نمره‌های متغیرهای پژوهش به سمت مقادیر پایین‌تر از میانگین می‌باشد. همچنین مقدار منفی شاخص کشیدگی متغیر حضور والدین در فضای مجازی، نشان‌دهندهٔ شکل توزیع نسبتاً مسطح داده‌های مربوط به این متغیرها و مقدار مثبت شاخص کشیدگی متغیرهای پایداری هویت تحصیلی و الگوی ارتباطی خانواده، نشان‌دهندهٔ شکل توزیع نسبتاً برآمدهٔ داده‌های مربوط به این متغیرهای پژوهش است. سرانجام با توجه به شاخص‌های شکل توزیع که در دامنهٔ ۲± قرار دارد می‌توان گفت توزیع داده‌های متغیرهای پژوهش به سمت توزیع نرمال تمایل دارند.

◉ مدل‌سازی معادلات ساختاری

برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها در فرضیه‌های پژوهش، از مدل‌سازی معآادلهٔ ساختاری رویکرد واریانس ـ محور استفاده شده است. استفاده از این رویکرد در آزمون فرضیه‌ها و مدل نظری به پژوهشگر کمک می‌کند با متغیرهای اصلی درگیر در مدل نظری به‌عنوان متغیرهای مکنون برخورد کرده و خطاهای اندازه‌گیری را در برآورد پارامترهای مرتبط با آزمون مدل دخالت دهد، در نتیجه برآوردها می‌توانند از دقت بالاتر و قابل‌اطمینان‌تری برخوردار باشند.

◉ مدل اندازه‌گیری (مدل بیرونی)

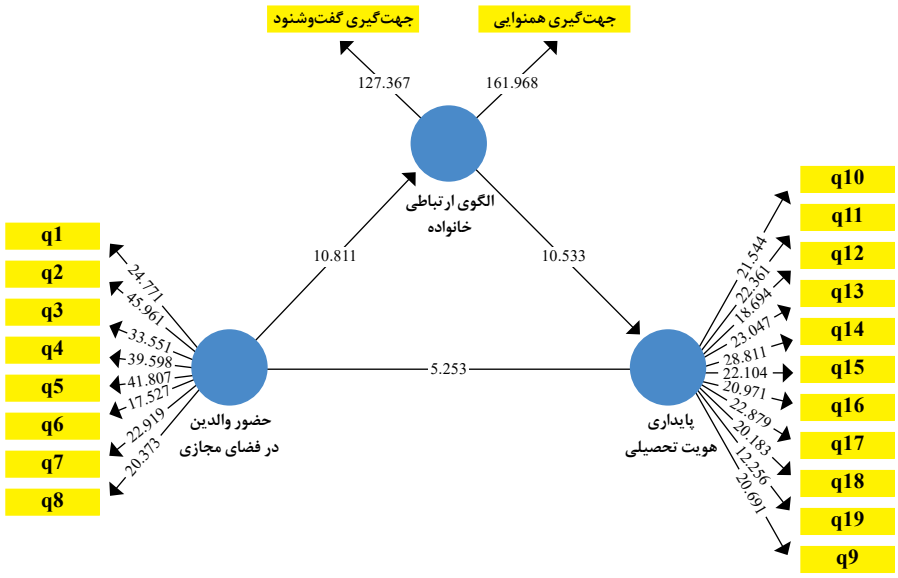

شکل ۱. مدل معادلات ساختاری پژوهش در حالت معناداری

با درنظرگرفتن شکل شماره ۱، تمامی ضرایب معناداریt از ۱/۹۶ بیشتر است که این امر معنادار بودن تمامی سؤالات و روابط میان متغیرها را در سطح اطمینان ۰/۹۵ تأیید می‌کند. همچنین شکل ۲ و جدول ۲ بارهای عاملی (λ) را برای هریک از معرف‌ها (متغیرهای آشکار) نشان می‌دهد. بنابر نتایج به‌دست آمده، مقدار بارهای عاملی متغیرهای آشکار (۰/۶۷۷ – ۰/۹۷۴) از نقطه برش ۰/۶ و مقدار آمارهٔ تی آنها نیز از نقطه برش ۱/۹۶ بزرگ‌تر بود (P<۰/۰۵).

جدول ۲. بارهای عاملی متغیرهای آشکار

سازه	متغیر آشکار	بارعاملی	آماره t	وضعیت
پایداری هویت تحصیلی	q9	۰/۷۶۵	۲۰/۶۹۱	مطلوب
	q10	۰/۷۷۸	۲۱/۵۴۴	مطلوب
	q11	۰/۸۱۷	۲۲/۳۶۱	مطلوب
	q12	۰/۷۶۲	۱۸/۶۹۴	مطلوب
	q13	۰/۸۱۱	۲۳/۰۴۷	مطلوب
	q14	۰/۸۳۹	۲۸/۸۱۱	مطلوب
	q15	۰/۷۹۰	۲۲/۱۰۴	مطلوب
	q16	۰/۷۸۴	۲۰/۹۷۱	مطلوب
	q17	۰/۸۰۰	۲۲/۸۷۹	مطلوب
	q18	۰/۷۷۶	۲۰/۱۸۳	مطلوب
	q19	۰/۶۷۷	۱۲/۲۵۶	مطلوب
الگوی ارتباطی خانواده	جهت‌گیری گفت‌وشنود	۰/۹۷۴	۱۷۲/۳۶۷	مطلوب
	جهت‌گیری هم‌نوایی	۰/۹۷۴	۱۶۱/۹۶۸	مطلوب

جدول ۲. (ادامه)

سازه	متغیر آشکار	بارعاملی	آماره t	وضعیت
حضور والدین در فضای مجازی	q1	۰/۷۸۵	۲۴/۷۷۱	مطلوب
	q2	۰/۸۷۲	۴۵/۹۶۱	مطلوب
	q3	۰/۸۳۲	۳۳/۵۵۱	مطلوب
	q4	۰/۸۵۸	۳۹/۵۹۸	مطلوب
	q5	۰/۸۹۸	۴۱/۸۰۷	مطلوب
	q6	۰/۷۳۶	۱۷/۵۲۷	مطلوب
	q7	۰/۸۰۰	۲۲/۹۱۹	مطلوب
	q8	۰/۷۴۲	۲۰/۳۷۳	مطلوب

همچنین، برای تأیید روایی ابزار اندازه‌گیری از سه نوع روایی، روایی محتوا (با نظرسنجی از خبرگان)، روایی همگرا[1] (با استفاده از میانگین واریانس استخراج‌شده[2]) و روایی واگرا[3] (بااستفاده از شاخص HTMT) استفاده شده است. به‌منظور تعیین پایایی پرسشنامه‌ها نیز از دو معیار ضریب آلفای کرونباخ و ضریب پایایی مرکب استفاده شد.

جدول ۳. ضرایب پایایی و روایی مدل

متغیرها	آلفای کرونباخ	پایایی مرکب	روایی همگرا
الگوی ارتباطی خانواده	۰/۹۴۶	۰/۹۷۴	۰/۹۴۹
حضور والدین در فضای مجازی	۰/۹۲۸	۰/۹۴۱	۰/۶۶۸
پایداری هویت تحصیلی	۰/۹۳۶	۰/۹۴۵	۰/۶۱۳

1. Convergent validity
2. Average Variance Extracted (AVE)
3. Divergent validity

همان‌طور که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود مقدار آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی بالای ۰/۷ است و مقدار روایی همگرا (AVE) بالاتر از ۰/۵ است. برای بررسی روایی واگرا از شاخص HTMT استفاده شد و مقادیر آن کمتر از ۰/۹ به‌دست آمد. این مقادیر گزارش شده، نشان از تأیید پایایی و روایی متغیرهای پژوهش دارد.

مدل ساختاری (مدل درونی)

مدل ساختاری، مدلی است که گام بعدی پس از تأیید قابلیت اعتماد مدل بیرونی، برای ارزیابی نتایج است. این مدل به بررسی قابلیت‌های پیش‌بینی و روابط میان سازه‌ها می‌پردازد و با استفاده از رویکردی نظام‌مند در قالب گام‌هایی بر اساس پیشنهاد هر[1] و همکاران (۲۰۲۱) انجام می‌شود. عامل تورم واریانس، شاخصی است که به‌منظور ارزیابی هم‌خطی میان متغیرها کاربرد دارد. بر اساس نظر هر و همکاران (۲۰۲۱)، نقطه برش ۵ آستانهٔ تحمل درنظرگرفته‌شده، برای برآورد و تشخیص میزان هم‌خطی میان متغیرها است. در این پژوهش، مقدار هم‌خطی میان متغیر الگوی ارتباطی خانواده و پایداری هویت تحصیلی ۱/۶۶۳، حضور والدین در فضای مجازی و الگوی ارتباطی خانواده ۱/۰۰۰، حضور والدین در فضای مجازی و پایداری هویت تحصیلی ۱/۶۶۳ به‌دست آمد که بیانگر مطلوب بودن مقادیر است.

مقدار اساسی ارزیابی متغیرهای مکنون درون‌زا، ضریب تعیین می‌باشد. به نظر هر و همکاران (۲۰۲۱) سه مقدار ۰/۲۵، ۰/۵ و ۰/۷۵ به ترتیب نشان از اندازهٔ اثر کوچک، متوسط و بزرگ یک سازه بر سازه دیگر دارد. مقادیر ضریب تعیین مربوط به متغیرهای الگوی ارتباطی خانواده و پایداری هویت تحصیلی به ترتیب ۰/۳۹۹ و ۰/۶۶۰ به‌دست آمد که مقدار ضریب تعیین مربوط به متغیرهای الگوی ارتباطی خانواده و پایداری هویت تحصیلی به‌ترتیب اندازهٔ اثر کوچک و متوسط متغیرهای برونزا بر این متغیرها را نشان می‌دهد که نشان دهندهٔ برازش مناسب مدل ساختاری مدل است. شاخص کیفیت مدل ساختاری نیز، بررسی توانایی مدل ساختاری در پیش‌بینی کردن به روش چشم‌پوشی است. معروف‌ترین و شناخته‌ترین معیار اندازه‌گیری این توانایی شاخص Q2 استون ـ گایسلر است که بر اساس این ملاک، مدل باید نشانگرهای متغیرهای مکنون درون‌زای انعکاسی را پیش‌بینی کند. مقادیر Q2 بالای صفر نشان می‌دهد که مقادیر مشاهده‌شده، خوب بازسازی شده‌اند و مدل توانایی پیش‌بینی دارد (هنسلر[2] و همکاران، ۲۰۰۹). مقادیر Q2 به‌دست‌آمده برای الگوی ارتباطی خانواده و پایداری هویت تحصیلی به ترتیب ۰/۳۶۰ و ۳۷۴ به‌دست آمد که نشان از کیفیت مناسب مدل ساختاری در پیش‌بینی کردن دارد.

شاخصی به‌نام اندازهٔ اثر f^2 (اندازهٔ اثر کوهن[3])، دیگر شاخصی است که مورد بررسی قرار گرفت.

1. Hair
2. Henseler
3. Cohen effect size

شاخص موردنظر توان تبیین‌کنندگی مدل را بررسی می‌کند. طبق نظر کوهن (۱۹۸۸)، مقادیر درنظر گرفته‌شده ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ به‌ترتیب اندازه‌های اثر ضعیف، متوسط و قوی یک سازه بر سازهٔ دیگر است. نتایج بررسی شاخص f^2 در جدول ۴ گزارش شده است. گام بعدی، ارزیابی ضرایب مسیر و معناداری روابط میان متغیرها در مدل ساختاری است. نتایج مدل معادلهٔ ساختاری، فرض‌های تدوین شدهٔ این پژوهش را حمایت کرد. شکل ۲ مدل معادلهٔ ساختاری پژوهش را در حالت استاندارد نشان می‌دهد و جدول شماره ۴ مجموع اثرات را میان متغیرهای پنهان تحقیق نشان می‌دهد.

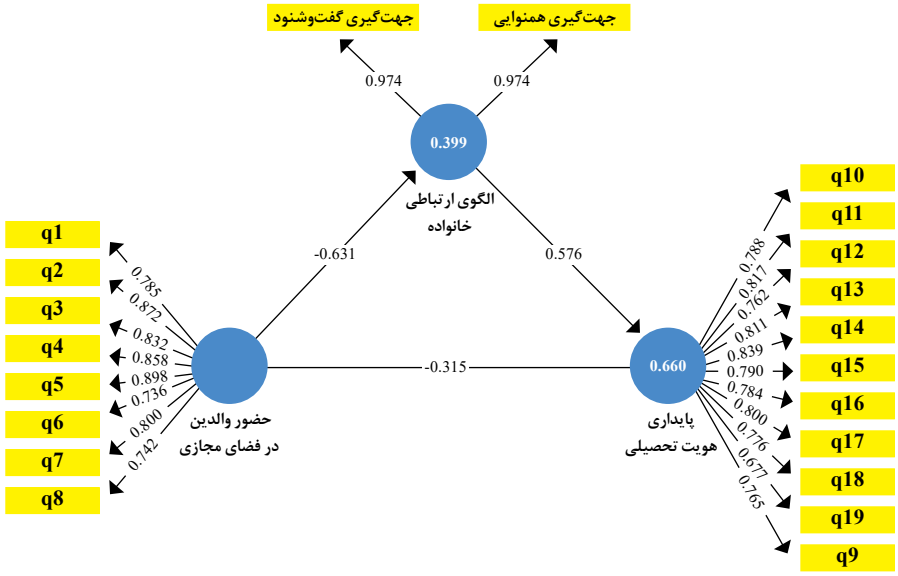

شکل ۲. مدل معادلات ساختاری پژوهش در حالت استاندارد

جدول ۴. نتایج بررسی اثرات مستقیم میان متغیرهای پژوهش

متغیر مستقل	متغیر میانجی	متغیر وابسته	ضریب مسیر	آماره t	سطح معناداری	نتیجه	f^2
حضور والدین در فضای مجازی	-	الگوی ارتباطی خانواده	-۰/۶۳۱	۱۰/۸۱۱	۰/۰۰۱	تأیید	۰/۶۶۳
حضور والدین در فضای مجازی	-	پایداری هویت تحصیلی	-۰/۳۱۵	۵/۲۵۳	۰/۰۰۱	تأیید	۰/۱۷۶
الگوی ارتباطی خانواده	-	پایداری هویت تحصیلی	۰/۵۷۶	۱۰/۵۵۳	۰/۰۰۱	تأیید	۰/۵۸۷
حضور والدین در فضای مجازی	پایداری هویت تحصیلی	الگوی ارتباطی خانواده	-۰/۳۶۴	۷/۱۶۳	۰/۰۰۱	تأیید	-

هر و همکاران (۲۰۲۱)، برای ارزیابی کلی مدل، معیاری با عنوان شاخص اصلی نیکویی برازش در مدل‌سازی معادلات ساختاری در رویکرد واریانس محور معرفی کردند که در اصطلاح به ریشهٔ میانگین مربعات باقیمانده استاندارد شده[1] مرسوم است. نقطهٔ برش در این شاخص کمتر از ۰/۰۸ در نظر گرفته شده است که در این پژوهش مقدار به‌دست‌آمده برای ریشهٔ میانگین مربعات باقیمانده استاندارد شده ۰/۰۶۷ می‌باشد که نشان می‌دهد مدل تحقیق از برازش مناسبی برخوردار است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطهٔ میان حضور والدین در فضای مجازی و پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان: نقش میانجی الگوهای ارتباطی خانواده انجام شده است. نتایج فرضیهٔ اول نشان داد که حضور والدین در فضای مجازی بر پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان اثر مستقیم دارد که با نتایج پژوهش‌های نگرو ـ سابتیریکا (۲۰۲۴)، نابابان و همکاران (۲۰۲۳)، وینسنت و لنگراند (۲۰۲۲)، ریکر و همکاران (۲۰۲۱) و لیوینگستن و همکاران (۲۰۱۷) همخوان است. حضور والدین در فضای مجازی می‌تواند سبب افزایش مسئولیت‌پذیری و اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزان شود. با حضور والدین در فضای مجازی، دانش‌آموزان مطمئن هستند که در هر لحظه می‌توانند با والدین خود در تماس باشند و از آنها راهنمایی بخواهند. حضور والدین در فضای مجازی می‌تواند به‌منزلهٔ یک جامعهٔ حمایت‌کننده برای دانش‌آموزان عمل کند. با داشتن جامعهٔ حمایت‌کننده، دانش‌آموزان می‌توانند به‌راحتی با مشکلات خود مواجه شوند. والدین می‌توانند از طریق ارتباطات برخط، با معلمان و دیگر والدین در ارتباط باشند و از این طریق اطلاعات به‌روز و مناسبی دربارهٔ وضعیت تحصیلی فرزندان خود به‌دست آورند. والدین می‌توانند به فرزندان خود آموزش دهند که چگونه از اینترنت برای یادگیری و موفقیت تحصیلی استفاده کنند و با گوش دادن به دغدغه‌های آنها، فضای امنی را برای بحث در مورد چالش‌های تحصیلی فراهم آورند. با این حال، چالش‌هایی نیز در این زمینه وجود دارد. برخی از والدین ممکن است در استفاده از ابزارهای دیجیتال و فضای مجازی به درستی عمل نکنند و از این طریق به‌جای کمک، به تحصیل فرزندانشان فشار وارد کنند. همچنین، در صورت عدم نظارت کافی، فرزندان ممکن است دچار انزوا و کاهش ارتباطات اجتماعی شوند که خود می‌تواند به افت تحصیلی منتهی شود.

نتایج فرضیهٔ دوم نشان داد که حضور والدین در فضای مجازی بر الگوی ارتباطی خانواده اثر مستقیم دارد که با نتایج پژوهش‌های برقی و همکاران (۱۴۰۱)، فرج دنیوی (۱۴۰۰) و برقی و مستانه (۱۳۹۶) همخوان است. حضور والدین در فضای مجازی می‌تواند به عنوان یک ابزار برای تقویت الگوی ارتباطی خانواده عمل کند. ماهیت روابط والد ـ فرزند نیز تحت‌تأثیر تعاملات

1. SRMR

در فضاهای مجازی اســـت. تعاملات مجازی می‌توانند تعاملات ســـنتی والدین و فرزندان را تغییر دهند و منجر به اشـــکال جدیدی از پیوند و تعامل شـــوند. با این حال، اتکا به ارتباطات دیجیتال نیز ممکن اســـت مانع روابط چهره به چهره شود، که برای رشد عاطفی حیاتی است (پیترسون[1]، ۲۰۲۴). بـــا حضور والدین در فصل مجازی، فرصت‌های بیشـــتری برای ارتباط با فرزندان به‌وجود می‌آید. این ارتباطات می‌تواند شامل بحث و گفت‌وگو در مورد موضوعات تحصیلی، ارائهٔ پشتیبانی روانی و انگیزشـــی و تشویق به تلاش برای رسیدن به هدف‌های تحصیلی باشد. همچنین، حضور والدین در فضای مجازی می‌تواند سبب تقویت ارتباطات خانوادگی و افزایش همبستگی در خانواده شود و به منزلهٔ ابزاری برای افزایش نظارت و کنترل بر فعالیت‌های برخط فرزندان عمل کند.

نتایج فرضیهٔ سوم نشان داد که الگوی ارتباطی خانواده بر پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان اثر مستقیم دارد که با نتایج پژوهش‌های بادامیان و همکاران (۱۴۰۳)، نظری و همکاران (۱۴۰۲)، ســـعیدی و همکاران (۱۴۰۲)، رفیعی‌فرد و همکاران (۱۴۰۱)، سابو و همکاران (۲۰۲۴) و نوروزی همایون و الماسی (۲۰۲۱) همخوان است. الگوهای ارتباطی شامل رفتارها، انتظارات و ارزش‌های خانواده اســـت که به دانش‌آموزان منتقل می‌شـــود. در این راستا، الگوی ارتباطی خانواده می‌تواند ســـبب تقویت هویت تحصیلی دانش‌آموزان شـــود. با داشـــتن یک الگوی ارتباطی سالم و مثبت، دانش‌آموزان قادر خواهند بود تا بهترین نسخه خود را در مسیر تحصیلی نشان دهند و با چالش‌های تحصیلـــی مقابله کنند. علاوه بر این، الگـــوی ارتباطی خانواده می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تـــا از ارتباطات خود با همکلاســـی‌ها و دیگران در محیط تحصیلی بهترین اســـتفاده را ببرند. با داشـــتن یک الگوی ارتباطی قوی، دانش‌آموزان بهترین راه حل‌های ممکن را بـــرای حل مسائل گوناگون خود پیدا خواهند کرد. همچنین، الگـــوی ارتباطی خـانواده می‌توانـد به دانـش‌آموزان کـمک کـند تا به‌طور مستمر به تحصیلات خود علاقه‌مند و در پیشرفت خود پایدار باشند. با داشتن یک الگوی ارتباطی مثبت، دانش‌آموزان بهترین راه حل‌های ممکن را برای حل مســـائل گوناگون پیدا خواهند کرد.

نتایج فرضیهٔ چهارم نشـــان داد که حضور والدین در فضای مجازی بر پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان با نقش واســـطه‌ای الگوی ارتباطی خانواده، اثر غیرمســـتقیم دارد. از آنجا که رابطهٔ میان ســـه متغیر به صورت همزمان برای اولین بار در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است، پژوهشـــی برای مقایســـهٔ نتایج وجود نداشـــت. در تبیین این فرضیه می‌توان گفـــت اگر والدین در فضای مجازی به‌دنبال ارائهٔ راهنمایی‌های مفید برای تحصیلات فرزندان خود باشند، می‌توانند به‌دانش‌آموزان کمک کنند تا بهترین نســـخهٔ خود را در مســـیر تحصیلـــی بیابند. بااین‌حال، اگر والدین در فضای مجازی به دنبـــال ارائه اطلاعـات غلط یا نادرسـت برای فرزنـدان خود باشنـد،

1. Petersen

این امر می‌تـواند به شکست هویت تحصیلی دانش‌آموزان منجر شود. به علاوه، اگر والدین به دنبال مقایســۀ فرزندان خود با دیگران در فضای مجازی باشند، می‌تواند سبب کاهش اعتماد به نفس و پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان شود. بنابراین، الگوی ارتباطی خانواده می‌تواند به منزلۀ نقطۀ واسط میان حضور والدین در فضای مجازی و پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان عمل کند. اگر الگوی ارتباطی خانواده سالم و مثبت باشد، والدین قادر خواهند بود تا بهترین رفتارها و انتظارات خود را در فضای مجازی نشان دهند و به دانش‌آموزان کمک کنند تا از این فضا به بهترین شکل اســتفاده کنند. به‌علاوه، الگوی ارتباطی خانــواده می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تا در فضای مجازی به دنبال منابع آموزشــی مفید برای تحصیلات خود باشــند و با ارائۀ راهنمایی‌های مفید، به پایداری هویت تحصیلی آنها کمک کند.

ایــن پژوهش همچون پژوهش‌های دیگر دارای محدودیت‌هایی بود. نخســت اینکه بعضی از دانش‌آموزان تمایلی به همکاری و پاســخگویی به ســؤالات پرسشــنامه‌ها نداشتند و در بسیاری از موارد، هنگام توزیع پرسشــنامه، فرصت کافی برای تکمیل اطلاعات وجود نداشــت و پژوهشگر از شرایط روحی و روانی پاسخ‌دهندگان اطلاع دقیقی نداشت.

پیشنهادهای کاربردی

با توجه به یافته‌های پژوهش پیشــنهاد می‌شود والدین در فضای مجازی حضور مثبت داشته باشند و از منابع آموزشی برای کمک به تحصیل فرزندانشان استفاده کنند. جلسات آموزشی برای والدین در مورد چگونگی اســتفاده از فضای مجازی به بهترین شــکل برای حفظ پایداری هویت تحصیلی دانش‌آموزان برگزار شود. والدین تشویق شوند تا راهنمایی‌های مفیدی در فضای مجازی به دانش‌آموزان ارائه کنند. اطلاعــات صحیح و دقیق به دانش‌آموزان در مورد فضای مجازی ارائه شود و آنها تشویق شوند منابع آموزشی مفید را جستجو کنند.

منابع و مآخذ

REFERENCES

اکبری بورنگ، محمد؛ سورگی، فائزه؛ رستمی‌نژاد، محمدعلی و پورشافعی، هادی. (۱۴۰۱). بررسی تعاملات حاکم بین والدین و معلم در فضای شبکه شاد: قوم‌نگاری مجازی. *مجله آموزش‌پژوهی نوین*، ۸(۳۲)، ۵۰-۷۴.
Dor: 20.1001.1.25884182.1401.8.32.4.9

بادامیان، هاله؛ دلاورپور، محمدآقا و ستوده اصل، نعمت. (۱۴۰۳). تدوین مدل علی درگیری تحصیلی دانش‌آموزان در بستر فضای مجازی بر مبنای دیدگاه‌های فراهیجانی والدین، الگوهای ارتباطی خانواده و هیجانات تحصیلی. *دستاوردهای روان‌شناختی*، ۴(۱)، ۱۸۷-۲۰۶. https://doi.org/10.22055/psy.2023.41383.2886

برقی، رسول؛ عزیزپور، عیوض؛ پورعلی، داود و فضلی خسرقی، پویا. (۱۴۰۱). تأثیر اینترنت و شبکه‌های فضای مجازی بر هویت فردی ـ اجتماعی دانش‌آموزان مدارس دوره اول و دوم متوسطه. *سومین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی، مشاوره و علوم تربیتی*، تهران.

برقی، رسول و مستانه، یداله. (۱۳۹۶)، تأثیر فضای مجازی بر تربیت اسلامی دانش‌آموزان: *هشتمین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی و علوم اجتماعی*، تهران.

تقی‌زادگان، معصومه. (۱۴۰۲). کودک و فضای مجازی: تحلیل میانجیگری والدین در استفاده کودکان از اینترنت. *فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۱۹(۳)، ۲۰۱-۲۲۸. doi: 10.22034/jcsc.2023.547576.2527

داودآبادی، اعظم. (۱۴۰۳). نقش خانواده و رسانه و فضای مجازی در تربیت با محوریت هویت و امید. *ششمین همایش ملی پژوهشهای حرفه‌ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم*، میناب.

رفیعی‌فرد، مرضیه؛ نیکدل، فریبرز و تقوایی‌نیا، علی. (۱۴۰۱). رابطهٔ بین الگوهای ارتباطی خانواده و هیجان‌های تحصیلی با نقش واسطه‌ای هویت تحصیلی. *پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*، ۱۰(۳)، ۹۱-۱۰۶.
Doi: 10.30473/ETL.2023.60330.3585

سعیدی، محمدعلی؛ بهرامیان، سمیه و رحیمی سمیرمی، فرشته. (۱۴۰۲). بررسی تاثیر الگوهای ارتباطی خانواده بر میزان هویت تحصیلی دانش‌آموزان. *هفتمین کنفرانس بین المللی فقه، حقوق، روانشناسی و علوم تربیتی در ایران و جهان اسلام*، تهران.

شفیعی بفرویی، فاطمه. (۱۴۰۲). بررسی تاثیر نقش ارتباط خانواده در شکل‌گیری هویت تحصیلی در دانش‌آموزان ابتدایی. *اولین همایش بین المللی مشاوره، مددکاری اجتماعی و تعلیم و تربیت با رویکرد نگاهی به آینده*، بوشهر.

صفی‌پور، سجاد. (۱۳۹۷). *پیش‌بینی سازگاری زناشویی بر اساس الگوهای ارتباطی و سبک عشق‌ورزی در دانشجویان دانشگاه‌های شهرستان پلدختر*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خرم آباد.

علیشاهی، فاطمه؛ حسینی دنگلانی، سیده فاطمه و حسینی دنگلانی، سیده فاطمه زهرا. (۱۴۰۳). نقش خانواده، رسانه و فضای مجازی در تربیت با محوریت هویت و امید. *اولین همایش ملی علوم انسانی با رویکردهای نوین*، گیلان، آستارا.

فرج دنیوی، سارا. (۱۴۰۰). پیش‌بینی مشکلات رفتاری کودکان براساس استفاده آسیب‌زای مادران از شبکه‌های اجتماعی مجازی. *فصلنامه فناوری و دانش‌پژوهشی در تعلیم و تربیت*، ۱(۲)، ۲۷-۳۳. Doi: 10.30473/T-EDU.2021.8717

کوروش‌نیا، مریم و لطیفیان، مرتضی. (۱۳۸۶). بررسی روایی و پایایی ابزار تجدیدنظرشده الگوهای ارتباطات خانواده. *فصلنامه خانواده‌پژوهی*، ۳(۴)، ۸۵۵-۸۷۵.

کوکبی شیشوان، رضا. (۱۴۰۲). نقش رسانه، خانواده و فضای مجازی در تربیت با محوریت هویت و امید. *ششمین همایش بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی*، همدان.

لطفی خاچکی، بهنام. (۱۴۰۳). *تحلیل نقش نظارتی والدین در امنیت دانش‌آموزش در شبکه‌های اجتماعی. فصلنامه پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی*، ۶(۱)، ۲۱-۴۴. Doi: 10.48310/RSSE.2024.15740.1178

مختاری، معصومه و مختاری، فاطمه. (۱۴۰۲). مقایسه نقش خانواده و فضای مجازی در تربیت کودکان با محوریت هویت و امید. *دهمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت*، بندرعباس.

مســـتخدمین حسینی، حمید؛ ســـوادیان، پروین و کریمیان، حبیب‌اله دهقی. (۱۴۰۱). شکاف نسلی و تجربه زیسته والدین سمنانی از فضای مجازی. *دوفصلنامه پژوهشهای انتظامی ـ اجتماعی زنان و خانواده*، ۱۰(۱)، ۱-۲۸.

ناطقی، شـــاهده زهرا و سجادی، مرضیه سادات. (۱۴۰۰). تأثیرات رســـانه بر هویت کودکان و نوجوانان. *پژوهشهای اسلامی جنسیت و خانواده*، ۴(۶)، ۶۷-۸۶.

نصیری، بهاره. (۱۴۰۲). راهبردهای توانمندسازی والدین در زندگی رسانه‌ای فرزندان بر اساس دیدگاه متخصصان. *دوفصلنامه علمی دین و ارتباطات*، ۳۰(۱)، ۲۸۵-۳۱۲. Doi: 10.30497/RC.2022.243150.1909

نظری، علی‌اصغر؛ محمدی، فهیمه؛ گلابی، ســـمیرا و فرزی، شـــهناز. (۱۴۰۲). نقش ارتباط خانواده در شـــکل‌گیری هویت تحصیلی دانش‌آموزان. *دومین کنفرانس ملی تازه‌های روانشناسی تکاملی و تربیتی*، بندرعباس.

وثوقی اصل، سیما؛ عصمتی، زهرا؛ کوشکی، مرتضی و قربان‌زاده، علی. (۱۴۰۱). اولویت‌بندی آسیبهای اجتماعی در دانش‌آموزان ناشی از شبکه‌های مجازی. *فصلنامه پژوهشهای علوم مدیریت*، ۴(۱۳)، ۹۰-۹۶.

همتی، امیر؛ زمانی، ســـیما؛ رضائی، معصومه و خیراندیش، نجمه. (۱۴۰۳). نقش خانواده، رســـانه و فضای مجازی در تربیت دانش‌آموزان. *اولین همایش بین المللی ایده‌های تحول‌آفرین در زمینه مطالعات فرهنگی و آموزشی در آموزش و پرورش با تاکید بر اقدام‌پژوهی، درس‌پژوهی و روایت‌پژوهی در هزاره سوم*. دانشگاه ارومیه.

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences.* Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Fadavi, J. & Dehghani E. (2021). Analyzing the outcomes of utilizing virtual social networks in family ties. *International Journal of Social Sciences* (*IJSS), 11*(3), 109-118.

Griffith, S. F., Hart, K. C., Mavrakis, A. A., & Bagner, D. M. (2022). Making the best of app use: The impact of parent-child co-use of interactive media on children's learning in the US. *Journal of Children and* Media, *16*(2), 271-287. https://doi.org/10.1080/17482798.2021.1970599

Hair Jr, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. M., Sarstedt, M., Danks, N. P., & Ray, S. (2021). An introduction to structural equation modeling. In *Partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM) using R: A workbook* (pp. 1-29). Cham: Springer International Publishing.

Helsper, E. J., Veltri, G. A., & Livingstone, S. (2024). Parental mediation of children's online risks: The role of parental risk perception, digital skills and risk experiences. *New Media & Society*, 14614448241261945.

Henseler, J., Ringle, C. M., & Sinkovics, R. R. (2009). *The use of partial least squares path modeling in international marketing.* Emerald Group Publishing Limited. doi:10.1108/S1474-7979(2009)0000020014

Imran, A., Khanom, N., & Rahman, A. (2023). Parental perception of children's online behaviour: A study on ethnic communities in Australia. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 20*(7), 5342. https://doi.org/10.3390/ijerph20075342

Kang, S. , & Kim, N. (2023). The mediating effect of self-regulation in the impact of parents' media literacy on children's social competence. *The Journal of Korea Open Association for Early Childhood Education*, *28*(5), 545-564.

Kazubowska, U. (2023). Rodzina jako, przestrzeń chroniąca" dziecko przed cyberprzestrzenia–analiza teoretyczna z elementami praktyki opiekuńczo-wychowawczej. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, *620*(5), 3-17.

Kim, J., Song, H., & Luo, W. (2016). Broadening the understanding of social presence: Implications and contributions to the mediated communication and online education. *Computers in Human Behavior*, *65*, 672-679. https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.07.009

Koptyaeva, S. V. (2024). Difficulties in forming and developing the identity of students with

disabilities. *Professional Education in the Modern World*, *14*(2), 344-352. DOI: https://doi. org/10.20913/2618- 7515-2024-2-17

Livingstone, S., & Helsper, E. J. (2008). Parental mediation of children's Internet use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media, 52*(4), 581–599. https://doi.org/10.1080/08838150802437396

Livingstone, S., Ólafsson, K., Helsper, E. J., Lupiáñez-Villanueva, F., Veltri, G. A., & Folkvord, F. (2017). Maximizing opportunities and minimizing risks for children online: The role of digital skills in emerging strategies of parental mediation. *Journal of Communication*, *67*(1), 82-105. https://doi.org/10.1111/jcom.12277

McDaniel, B. T., & Radesky, J. S. (2018). Technoference: Parent distraction with technology and associations with child behavior problems. *Child Development, 89*(1), 100-109. DOI: 10.1111/cdev.12822

Müller, J., & Potzel, K. (2024). Parental mediation and the relational practices of negotiation and resistance: Insights from a qualitative panel study from Germany. *Journal of Children and Media, 18*(4), 527-542. https://doi.org/10.1080/17482798.2024.2383613

Nababan, D., Nainggolan, E. Y., Silalahi, L., Pasaribu, A., Sinambela, S., Purba, S. N., ... & Simatupang, F. (2023). The important role of parents in guiding children in the digital era 4.0. *MERDEKA: Jurnal Ilmiah Multidisiplin*, *1*(2), 34-41.

Negru-Subtirica, O. (2024). Educational identity processes in adolescence: An analysis of longitudinal evidence and the role of educational systems. *Child Development Perspectives*, *18*(2), 97-103. https://doi.org/10.1111/cdep.12504

Noroozi Homayoon, M. & Almasi, M. (2021). The role of family communication patterns and parenting styles in the self-esteem of students with learning disabilities. *Human Relations Studies, 1*(2), 17-27. https://dx.doi.org/10.22098/jhrs.2021.1276 (Persian)

Petersen, J. (2024). *Navigating parenting in the digital age: Understanding parents in a changing media environment* (Master›s thesis, University of Twente).

Quayyum, F. (2023, June). Collaboration between parents and children to raise cybersecurity awareness. In *Proceedings of the 2023 European Interdisciplinary Cybersecurity Conference* (pp. 149-152).

Ricker, G., Belenky, D., & Koziarski, M. (2021). Are parents logged in? The importance of parent involvement in k-12 online learning. *Journal of Online Learning Research*, *7*(2), 185-201.

Ritchie, L. D., & Fitzpatrick, M. A. (1990). Family communication patterns: Measuring intrapersonal perceptions of interpersonal relationships. *Communication Research, 17,* 523-544.

Sartor, C. E., & Youniss, J. (2002). The relationship between positive parental involvement and identity achievement during adolescence. *Adolescence*, *37*(146).

Shengyao, Y., Salarzadeh Jenatabadi, H., Mengshi, Y., Minqin, C., Xuefen, L., & Mustafa, Z. (2024). Academic resilience, self-efficacy, and motivation: The role of parenting style. *Scientific Reports*, *14*(1), 5571. https://doi.org/10.1038/s41598-024-55530-7

Shı, Y., & Ko, Y. C. (2023). A study on the influence of family and school psychological environment on academic self-efficacy and self-identity of English education major university students. *Participatory Educational Research*, *10*(1), 106-121.

Szabó, D., Győri, K., Lajos, P., & Pusztai, G. (2024). Systematic literature review on parental involvement in digital education. *Journal of Media Literacy Education*, *16*(2), 98-107.

Tight, M. (2008). *Higher education: Vol. 2* (1st ed.). Routlege.

Vincent, Y., & Lannegrand, L. (2022). The role of social media emotional experiences in identity construction: Exploring links between micro-identity processes. *Identity*, *22*(1), 65-81.

Zhu, L. (2024). A study on the influence of family environment on adolescents' gender identity. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*, *29*, 167-171.

Quarterly Journal of
Family and Research

The Relationship between Parental Social Media Presence and Students' Academic Identity Stability: The Mediating Role of Family Communication Patterns

Z. Jafari Rameshti[1] ■ A. Darabi Emarati, Ph.D.[2*] ■ S. Arezi, Ph.D.[2] ■ S. Mirzaei, Ph.D.[3]

Abstract

This study investigated the relationship between parental presence on social media and the stability of students' academic identity, with family communication patterns serving as a mediator. A quantitative survey method was employed. The statistical population consisted of all female lower secondary students in Sanandaj; one school was selected via cluster random sampling, resulting in 157 participants. Research instruments included the Social Media Presence Questionnaire (Kim et al., 2016), the Academic Identity Scale (Tight, 2008), and the Family Communication Patterns Instrument (Ritchie & Fitzpatrick, 1990). Data were analyzed using SPSS software. Results indicated that parental social media presence significantly affects students' academic identity stability. Furthermore, family communication patterns not only directly influenced identity stability but also played a significant mediating role. Positive parental social media engagement fosters psychological and social peace and academic adjustment. Ultimately, the impact of parental social media use on academic identity depends heavily on the nature of that use. It is recommended that parents engage with social media mindfully to provide the necessary support for their children's academic growth.

Keywords: **Social media, academic identity, communication patterns, family, parents**

Date received: Dec. 30, 2023 **Date accepted:** Aug. 30, 2024

This article is derived from the first author's Master's Thesis.

1. Master's degree in Education, Payame Noor University, Tehran, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Education, Payame Noor University, Tehran, Iran (Corresponding Author).
E-mail: a.darabi@pnu.ac.ir
2. Assistant Professor, Department of Education, Payame Noor University, Tehran, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Statistics, Faculty of Basic Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran